

TÜRÜK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 25.10.2019

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 18.11.2019

Sayfa / Page:128-148

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK832>

Yazar / Writer:

 Doç. Dr. Ferhat Karabulut

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
ferhat.karabulut@cbu.edu.tr

 Araş. Gör. Medine Yıldız

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı
medine.yildiz@cbu.edu.tr

Eski Anadolu Türkçesinde Özne Sıfat-Fiilli Yapılar ve Nesne Sıfat-Fiilli Yapılar: Sıfat-Fiil Eklerinin Nöbetleşe Kullanımı Üzerine Kuramsal Yaklaşım

Öz

Robert Underhill, Chomsky'nin kuramlarını esas alarak Türkçedeki sıfat-fiillere (esasında sıfat-fiilli yapılara) yapısal/söz dizimsel açıdan bakmış ve bu yapıları "Özne Partisipli Yapı" ve "Nesne Partisipli Yapı" olmak üzere iki farklı türde sınıflandırmıştır. Sıfat-fiilli yapılar, Türkçede, derin yapının *yüklem*inin yüzey yapıda -An (ve eş değeri) ve/veya -Dik biçim birimlerinden birini alması ile oluşmaktadır. Yüzey yapıda, sıfat-fiil eki ile genişleyen derin yapının yüklemi, derin yapıdan yükselerek sağına yerleşen *nesneyi/tümleci* nitelemeye başlamaktadır. Nitelenen bu unsura Chomsky *başad* (head noun) demiştir. Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan sıfat-fiilli yapılar, biçim-söz dizimsel ve anlam bilimsel temelde ele alınmıştır. Özelde ise, Underhill'in *başad*ın derin yapıdaki konumunu ve işlevini temel alarak yaptığı sınıflamanın, Eski Anadolu Türkçesi döneminde her durumda geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde sıfat-fiilli yapılar

Chomsky'nin *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim Bağlama Kuramı* temelinde incelenmiş, sıfat-fiil eklerinin *nöbetleşe* kullanımları -hem özne sıfat-fiilli yapılarda hem de nesne sıfat-fiilli yapılardaki kullanımları- derin yapı-yüzey yapı temelinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, sıfat-fiilli yapı, derin yapı, yüzey yapı

**Subject Relative Clause Constructions and Object Relative Clause
Constructions in Old Anatolian Turkish: Theoretical Approaches to the
Alternately Use of Participial Morphemes**

Abstract

Based on Chomsky's theories, Robert Underhill looked at the Turkish participles (essentially relative clause constructions) from a structural/syntactic point of view and classified these structures into two different types as "Subject Participles" and "Object Participles". The relative clauses are formed in Turkish by the predicate of the deep structure taking one of the -An (and equivalent) and/or -Dik morphemes in the surface structure. In the surface structure, the predicate of the deep structure expanding with the participial suffixes starts to qualify the object /complement of the deep structure rising from the deep structure and settling to its right side. Chomsky called this element as the head noun. In this study, Relative Clause Constructions used in Old Anatolian Turkish has been discussed on the morpho-syntactic and semantic basis. In particular, it has been discussed whether Underhill's classification was valid in all cases of the Old Anatolian Turkish Period. These type of Constructions has also been examined on the basis of Chomsky's Generative-Universal Grammar and Government and Binding Theory.

Keywords: Turkish, Old Anatolian Turkish, relative clause construction, deep structure, surface structure

Giriş

Chomsky'nin kuramlarını temel alarak Türkçe sıfat-fiilli yapılar üzerinde çalışan Robert Underhill¹, Türk dilinde *Özne Partisipli Yapılar* (ÖPY) ve *Nesne Partisipli Yapılar* (NPY) olmak

¹ Karabulut özetle bu konuda şu bilgiyi verir: "Türkçede, sıfat-fiilli oluşumları bir yapı olarak değerlendiren ve Chomsky kuramları çerçevesinde ele alan ilk çalışmayı, Robert Underhill yapmıştır. Underhill'in 1972 yılında yazmış olduğu makale, Türkçenin sıfat-fiilli yapılarını müstakil bir çalışma zeminine oturtan çok önemli bir çalışmadır. Üzerinde durulması gereken iki önemli çalışmanın daha burada zikredilmesi gerekir. 1998 yılında Goefry Haig tarafından yapılan ve Türkçenin sıfat-fiilli yapılarını müstakil bir şekilde ele alan, İşlevsel Dil Bilgisi kuramının kullanıldığı *Türkçede Sıfat-fiilli Oluşumlar-Relative Constructions in Turkish* kitabı çok önemlidir. Türkiye'de yine 1998 yılında yapılan, bir diğer önemli çalışma da Fatma Erkman Akerson ve Şeyda Özl'ın *Türkçede Niteleme-Sıfat İşlevli Yan Tümceler* başlığını taşıyan çalışmasıdır. *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim Bağlama Kuramı*'nın ışığında yapılmış bir Türkçe dil bilgisi ve sıfat-fiilli yapı çalışmasıdır bu. Araştırmacı *İşlevsel Gramer*'in verilerinden de önemli ölçüde faydalanmaktadır (Karabulut-Ulutaş 2011: 1321). Türkçenin sıfat-fiillerini inceleyen Hovdhaugen de (1975), Underhill'in görüşlerine benzer saptamalarda bulunur. Éva Csató'nun (1996), Türk lehçelerindeki sıfat-fiilli yapıları tipolojik olarak inceleyen ve lehçeleri sıfat-fiilli yapılara göre sınıflayan makalesini anmak gerekir. Csató, bu çalışmasında, Claus Schönig'in Türkçe tipi sıfat-fiil

üzere iki farklı türde sıfat-fiilli yapının olduğunu iddia eder. Underhill, bu iki farklı türdeki sıfat-fiilli yapıyı genel bir kurala bağlayarak şu şekilde açıklar: “Başad temel cümlelerin öznesi işlevinde bulunduğu zaman, -En biçimli yapılar ortaya çıkar; eğer başad temel cümlelerin öznesi değilse, -Diğ biçimli yapılar ortaya çıkar.” (Underhill 2005: 57-58). Underhill’in çalışmasında temel cümle dediği şey *derin yapı*dır. Underhill, *başadın* (taşınan ve nitelenen üyenin) derin yapıdaki konumunu ve işlevini temel olarak bir tespit ve değerlendirme yapmıştır. Onun iddiasından yola çıkarak şöyle bir genelleme veya kural oluşturulabilir:

1. Derin yapının öznesi taşıyor ve niteleniyorsa özne sıfat-fiilli yapı,
2. Özne dışı bir üyesi taşıyor ve niteleniyorsa nesne sıfat-fiilli yapı oluşmaktadır.

Sıfat-fiilli yapılara geçmeden önce; *derin yapı* ve *yüzey yapı*² kavramları, Chomsky’nin *Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Yönetim Bağlama Kuramı* hakkında kısaca bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Chomsky, Üretken-Dönüşümlü Dil Bilgisi Kuramı’nı 1957 yılında *Syntactic Structures (Cümlesel Yapılar)* adlı eserinde ortaya koyar. Derin yapı ve yüzey yapı kavramları da ilk olarak bu dönemde kendisini daha belirgin hissettirmiş olur. Chomsky, teorisinin temellerini 17. yüzyılda önemli çalışmalara dikkat çeken Port Royal Okulu mensuplarından alır.³ Chomsky’nin evrensel gramer anlayışına göre, yeryüzünde konuşulan bütün dillerin belli bir sistemi vardır. Gerçekte ise bütün diller, tek bir sisteme dayanmaktadır. Sistemden kasıt en basit hâli ile yapıdır ve yapı ile de söz dizimi kastedilmektedir. Yeryüzündeki bütün diller soyut olarak algılanan bir derin yapıya ve konuşma sırasında gerçekleşen bir de yüzey yapıya sahiptir. Bu iki seviye arasında ise bir taşınım-dönüşüm (ad öbeği taşınımı) söz konusudur (Karabulut 2009: 94-95). Chomsky 1957 yılında *Syntactic Structures*’la ortaya attığı görüşlerine yenilerini ekler. 1965 yılında *Aspects of the theory of syntax* adlı çalışması ile yeni bir süreç başlatan Chomsky, 1981 yılında *Lectures on Government and Binding: The Pisa Lectures* adıyla yayımladığı kitapla, Piza derslerinden sonra *Government and Binding Theory*’i (Yönetim Bağlama Kuramı) geliştirir. Chomsky’nin *Yönetim ve Bağlama Kuramı, İlkeler ve Değiştirgenler* (Principles and Parameters) adıyla da bilinmektedir. Bu kuramla Chomsky en genel anlamıyla söz dizimi üyelerinin birbiriyle yönetim ve bağlama ilişkisi içerisinde olduğunu iddia etmiştir. Yani bir cümlede yer alan üyeler, başıboş değil, yöneten ve yönetilen ilişkisi içerisinde dirler (Karabulut 2011: 91). Sıfat-fiilli yapılar açıklanırken kuramlar üzerinde daha detaylı durulacaktır.

Eski Anadolu Türkçesindeki sıfat-fiilli yapılara geçmeden önce Underhill’in tanımladığı sıfat-fiilli yapılar, Türkiye Türkçesinden verdiğimiz örneklerle açıklanacaktır.

1. Özne sıfat-fiilli yapılar

konusunda yazdığı makaleyi (1992/93) temel almıştır. Schönig de sıfat-fiilli salt bir morfoloji olarak değil, diğer öğelerle kurduğu ilişki ve bu ilişkiden doğan cümlesel oluşumlar bağlamında değerlendirmiştir” (Karabulut 2009: 93-94).

²Derin yapı ve yüzey yapı konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Demirci 2010; Müldür 2016.

³Chomsky’nin kuramını hazırlayan felsefi arka plan “zihinci” geleneğe dayanır. Zihinci geleneğin ilk varsayımları Platon’a dayandırılabilir ancak dile dair modern zihinci perspektifin tarihi arka planı Aristoteles’ten başlayıp sonraları belirgin biçimde Descartes’ın Port-Royal Okulu’nun düşünceleriyle devam eden bir çizgi olarak tasvir edilebilir (Müldür 2016: 60). 17. yüzyılda, Paris merkezli Port Royal Okulu’ndan üç filozofun görüşleri “Port-Royal Eközü” adıyla anılır: Antoine Arnauld (1612-1694), Pierre Nicole (1625-1695) ve Claude Lancelot (1615-1695). Bu filozoflar dil, mantık ve gramer konusundaki düşüncelerini, Arnauld ile Lancelot’un ortaklaşa kaleme aldığı *Grammaire générale et raisonnée* (1660) ve Arnauld ile Nicole’ün ortaklaşa kaleme aldığı *La logique ou l’art de penser* (1662) başlıklı eserlerde ortaya koymuştur (Altınörs 2012: 86).

kapıyı kilitleyen *muhafız* (yüzey yapı) < *Muhafız* kapıyı kilitledi (derin yapı)

şiir yazar *öğrenci* (yüzey yapı) < *Öğrenci* şiir yazdı (derin yapı)

çiçek satan *kız* (yüzey yapı) < *Kız* çiçek sattı (derin yapı)

süt içen *çocuk* (yüzey yapı) < *Çocuk* süt içti (derin yapı)

ağaca çıkan *kedi* (yüzey yapı) < *Kedi* ağaca çıktı (derin yapı)

havuzda yüzen *kadın* (yüzey yapı) < *Kadın* havuzda yüzdü (derin yapı)

Yüzey yapıdaki örneklerde *muhafız*, *öğrenci*, *kız*, *çocuk*, *kedi* ve *kadın* başadır yani nitelenen, taşınan üyedir. Bunlar derin yapıda cümlenin öznesi konumundadır. Nitelenen başad, “Kapıyı kilitleyen *muhafızda* üç anahtar var. < *Muhafız* kapıyı kilitledi, *muhafızda* üç anahtar var.”, “Ağaca çıkan *kedinin* yavruları kaybolmuş. < *Kedi* ağaca çıktı, *kedinin* yavruları kaybolmuş.” örneklerinde olduğu gibi yüzey yapıda hâl eklerini veya ilgi ekini alabilir.

2. Nesne sıfat-fiilli yapılar

muhafızın kilitlediği *kapı* (yüzey yapı) < *Muhafız kapıyı* kilitledi (derin yapı)

öğrencinin yazdığı *şiir* (yüzey yapı) < *Öğrenci şiir* yazdı (derin yapı)

kızın sattığı *çiçek* (yüzey yapı) < *Kız çiçek* sattı (derin yapı)

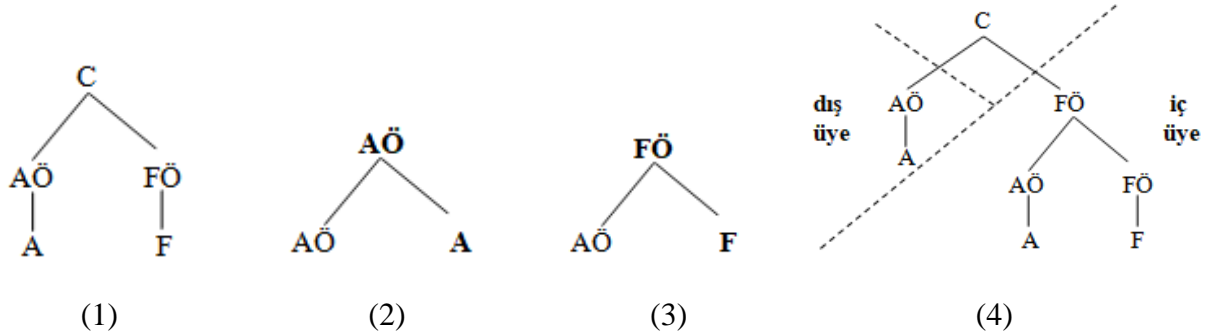
çocuğun içtiği *süt* (yüzey yapı) < *Çocuk süt* içti (derin yapı)

kedinin çıktığı *ağaç* (yüzey yapı) < *Kedi ağaca* çıktı (derin yapı)

kadının yüzdüğü *havuz* (yüzey yapı) < *Kadın havuzda* yüzdü (derin yapı)

Yüzey yapıdaki örneklerde *kapı*, *şiir*, *çiçek*, *süt*, *ağaç* ve *havuz* başadır. Bunlardan *kapı*, *şiir*, *çiçek* ve *süt* derin yapıda cümlenin nesnesi, *ağaç* ve *havuz* ise cümlenin tümleci konumundadır. Nitelenen başad, “Kedinin çıktığı *ağaca* merdiven dayadılar. < *Kedi ağaca* çıktı, (onlar) ağaca merdiven dayadılar.”, “Kadının yüzdüğü *havuzun* suyu soğuktu. < *Kadın havuzda* yüzdü, *havuzun suyu* soğuktu.” örneklerinde olduğu gibi yüzey yapıda hâl eklerini veya ilgi ekini alabilir.

Derin yapının yüzey yapıya dönüşümünde taşınım ve dönüşümlerin en iyi görüldüğü model, ağaç modelidir. Önce ağaç modelindeki bazı kavramları açıklamak gerekir.

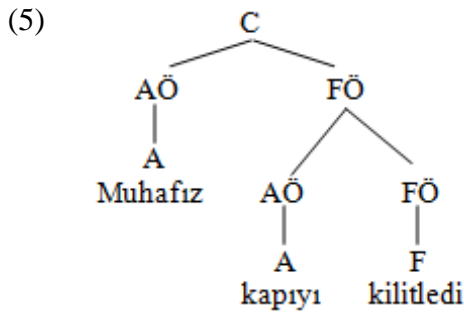

Ağaç modelindeki kısaltmalar şöyledir: C (cümle), Ö (öbek), A (ad), F (fiil), AÖ (ad öbeği), FÖ (fiil öbeği).

Chomsky kuramlarında *ikili öbek yapı* (*Binary Phrase Structures*) ilkesi, önemli bir yere sahiptir (Haegeman 1995: 80-85).⁴ Öbek yapı, ikili dallanma ilkesine bağlı olarak dallanır. En üstte cümle öbeği vardır ve en az bir ad öbeği (özne) ve fiil öbeğinden (yüklem) oluşmaktadır (Model 1). Öbeğe ad veren, öbeğin kurucusu *baş*'tır. Baş, Türk dilinde sağda yer alır. Eğer öbeğin başı ad (A) ise öbeğe ad öbeği (AÖ) (Model 2), fiil (F) ise fiil öbeği (FÖ) (Model 3) denir. Cümlede öbekler birleşerek yeni öbekler oluşturacağı gibi tek başına bir kelime de öbek oluşturabilmektedir. Özne cümleden ayrılan ilk daldır, fiilin yönetimi altında olmadığı için fiil öbeğinden bağımsız bir yapıya sahiptir. Fiil öbeğinden ikili dallanma ile alt üyeler oluşabilir, bu durumdaki üyeler fiilin yönetimi altında olurlar. "Fiilin yönetimi altında olmayan üyeye (özne) *dış üye* (*external argument*), fiilin yönetimi altındaki üyelere *iç üye* (*internal argument*) adı verilir." (Haegeman 1995: 72), (Model 4).

Yukarıda verdiğimiz örneklerden derin yapısı "Muhafız kapıyı kilitledi." olan cümle ele alınacak, özne taşınımı ile oluşmuş sıfat-fiilli yapı ve nesne taşınımı ile oluşmuş sıfat-fiilli yapı ağaç modeli ile açıklanacaktır.

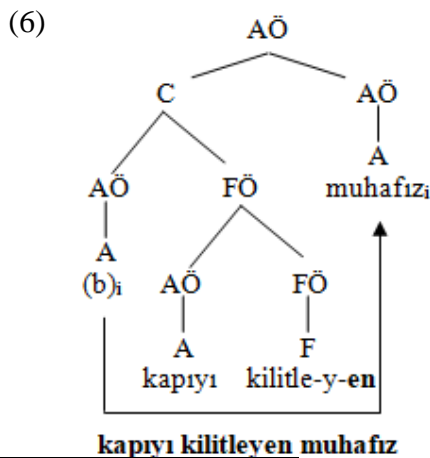
Cümlenin derin yapısı:

Muhafız kapıyı kilitledi.

Örnek olarak verdiğimiz cümle (Model 5) bir ad öbeği ve fiil öbeğinden, fiil öbeği de fiilden ve fiilin yönetimi altında olan bir ad öbeğinden oluşmuştur. Cümlenin öznesi *muhafız*, nesnesi *kapıyı* ve yüklemi *kilitledi*'dir. Bu cümlede taşınılabilecek iki üye vardır, birisi özne pozisyonunda bulunan *muhafız*, bir diğeri de nesne pozisyonunda bulunan *kapı*'dır.

Cümlenin özne taşınımı ile oluşmuş sıfat-fiilli yapısı:

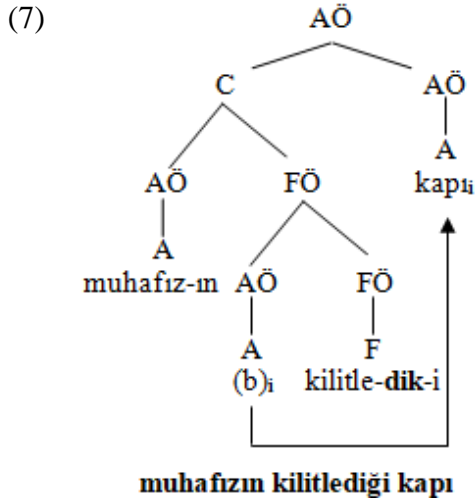

kapıyı kilitleyen muhafız

⁴Öbek, öbek yapı ve öbek yapının oluşumu ve kuralları konusunda ayrıca bk. Uzun 2000: 18.

Derin yapıdaki cümle (Model 5) dönüşerek yüzey yapıda (Model 6) bir ad öbeği hâlini almıştır. Derin yapıda özne pozisyonunda olan *muhafız*, taşınım yolu ile yüzey yapıda fiilin (*kilitle-*) sağına yerleşmiştir. Başad yani *muhafız* özne pozisyonunda olduğu için fiil *-en* sıfat-fiil ekini almıştır. Dönüşümün neticesinde derin yapıda öznenin (*muhafız*) yerinde boşluk kalmıştır. Boşluk da derin yapıdan yüzey yapıya geçen üyenin tamamen silinmediğini, iz bıraktığını göstermektedir. Ağaç modelinde yer alan boşluk “(b)” ile fiilin sağına taşınarak yerleşen *muhafız* aynı varlıktır. Bunu göstermek için aynı varlıklar eş-ileme (co-indexation) ile birbirine bağlanmış, “i” ile gösterilmiştir.

Cümlenin nesne taşınımı ile oluşmuş sıfat-fiilli yapısı:

Burada da derin yapıdaki cümle (Model 5) dönüşerek yüzey yapıda (Model 7) bir ad öbeği hâlini almıştır. Derin yapıda nesne pozisyonunda olan *kapı*, taşınım yolu ile yüzey yapıda fiilin (*kilitle-*) sağına yerleşmiştir. Başad yani *kapı* nesne pozisyonunda olduğu için fiil *-dik* sıfat-fiil ekini almıştır. Derin yapıdaki özne yüzey yapıda ilgi eki (*muhafız-ın*), sıfat-fiil eki ise iyelik eki (*kilitle-dik-i*) almıştır.

Türkiye Türkçesinde bazı istisnalar olsa da sıfat-fiilli yapılar bu iki tipolojide (özne sıfat-fiilli yapılar, nesne sıfat-fiilli yapılar) sınıflandırılabilir. Türkiye Türkçesinden verdiğimiz yukarıdaki örnekler Underhill'in sıfat-fiilli yapıları sınıflandırmasındaki tanıma uymaktadır. Underhill'in *-An* ve *-Dik* ile genellediği bu tanıma ek olarak Türkiye Türkçesinde özne sıfat-fiilli yapılarda *-An* sıfat-fiil ekinin yanında *-(A/I/U)r*, *-mAz*, *-AcAk* ve *-mİş/-mUş* eklerinin; nesne sıfat-fiilli yapılarda da *-Dik* sıfat-fiil ekinin yanında *-AcAk* ve *-AsI* eklerinin kullanıldığını söylenebilir.

eskimiş elbise (yüzey yapı) < Elbise eskimiş (derin yapı)

bitmez dert (yüzey yapı) < Dert bitmez (derin yapı)

çalışacak öğrenci (yüzey yapı) < Öğrenci çalışacak (derin yapı)

işe yarar telefon (yüzey yapı) < Telefon işe yarar (derin yapı)

Yüzey yapıdaki örneklerde elbise, dert, öğrenci, telefon ve adam derin yapıda cümlenin öznesi konumundadır.

Okunası kitap (yüzey yapı) < Birileri kitabı okumalı (derin yapı)

Okuyacağın kitap (yüzey yapı) < Sen kitap okuyacaksın (derin yapı)

Yüzey yapıdaki örneklerde kitap, derin yapıda cümlenin nesnesi konumundadır.

Eski Anadolu Türkçesinde sıfat-fiilli yapılar

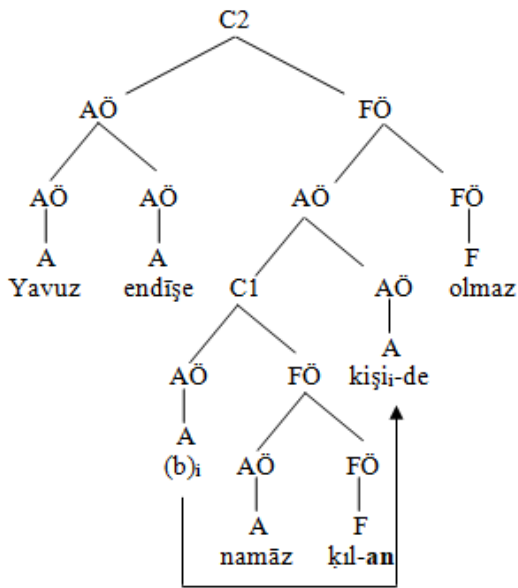
Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde özne sıfat-fiilli yapılarda kullanılan sıfat-fiil eklerinin nesne sıfat-fiilli yapılarda, nesne sıfat-fiilli yapılarda kullanılan sıfat-fiil eklerinin ise özne sıfat-fiilli yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Sıfat-fiil eklerindeki bu nöbetleşe kullanımı göstermek için özne sıfat-fiilli yapılar ve nesne sıfat-fiilli yapılar ayrı ayrı ele alınacaktır.⁵

Analiz çalışmasında anlamsal açıdan bütünlük olması için, sıfat-fiilli yapıları cümle içerisinde kullanıldığı şekliyle bağlamından koparmadan örnekledik. Gerekli olduğu yerde sıfat-fiilli yapının öncesindeki ve sonrasındaki cümleleri de verdik. Bizi ilgilendiren kısmı ise italik olarak gösterdik. İncelediğimiz eserlerden *Süheyl ü Nev-Bahâr*, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*, *Kıyas-ı Enbiya* ve *Mantıku't-Tayr* dışındaki eserlerde tıpkıbasım mevcuttur. Verdiğimiz örnekler tıpkıbasımdan kontrol edilerek yeniden okunmuş, tıpkıbasımı olmayan eserlerin transkripsiyonlu metni esas alınmıştır. İncelediğimiz *Marzubân-Nâme Tercümesi*, *Garib-nâme*, *Mantıku't-Tayr* ve *Yûsuf u Zelîhâ* adlı eserlerin günümüz Türkçesine çevirileri vardır. *Marzubân-Nâme Tercümesi*'nden 27a/7-8 ve 33b/6-7 hariç diğer çeviriler tarafımıza aittir.

1. Eski Anadolu Türkçesinde özne sıfat-fiilli yapılar

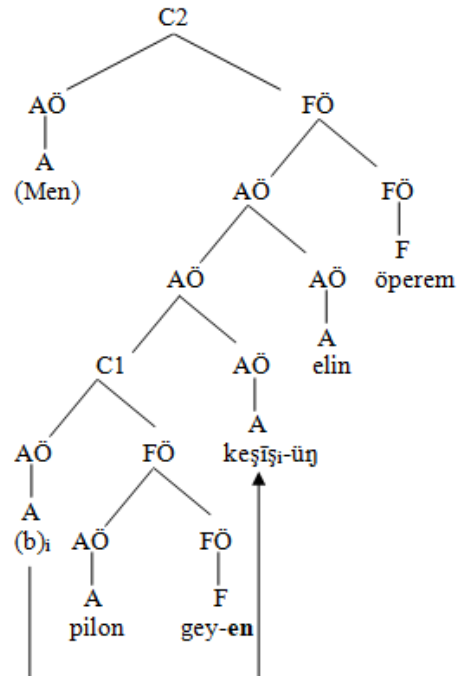
Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de özne sıfat-fiilli yapılarda en yaygın kullanılan sıfat-fiil eki *-(g)An* ekidir. Özne taşınımı sonucu oluşmuş sıfat-fiilli yapıdaki iki örnek, ağaç modeli ile açıklanacaktır.

(8)

Namâz kılan kişide olmaz yavuz endişe.

(9)

Pilon geyen keşîşüñ elin öperem.

⁵Eski Anadolu Türkçesindeki sıfat-fiil ekleri ile ilgili bk. Gülsevin 2017: 133-135; Çağatay 1947: 525-552; Bayraktar 2018: 44-136.

Model 8'deki "Namâz kılan kişide yavuz endîşe olmaz." (Yûnus Emre Dîvânı, 263/1) cümlesi kurallı olarak "Yavuz endîşe namâz kılan kişide olmaz." (Kötü düşünce, namaz kılan kişide bulunmaz.) şeklinde olmalıdır. Cümlede *yavuz endîşe* özne, *namâz kılan kişide* tümleç, *olmaz* yüklemidir. Cümlenin derin yapısı iki ayrı cümleden oluşmaktadır: 1. Kişi namâz kılar. 2. Yavuz endîşe kişide olmaz. "Kişi namâz kılar." cümlesinde özne (*kişi*) taşınarak yüzey yapıda fiilin (*kıl-*) sağına yerleşmiştir. Özne taşındığı için fiil (*kıl-*) -an sıfat-fiil ekini almıştır. Yüzey yapıda *namâz kılan kişi* şeklinde sıfat-fiilli yapı oluşmuştur. Özne dışı tüm üyeler fiilin yönetimi altındadır. *Ol-* üst cümlenin fiilidir. Derin yapıdan yüzey yapıya çıktıktan sonra başad artık üst cümledeki fiilinin yönetimi altındadır. Bu sebeple başad (*kişi*), üst cümlenin fiili (*ol-*) için gerekli olan hâl ekini almalıdır. "Yavuz endîşe kimde olmaz?" sorusuna verilecek cevap *namâz kılan kişi-de* şeklindedir. Bunun için *kişi* kelimesi bulunma hâli ekini (*-de*) almıştır.

Model 9'daki "Pilon geyen keşîşün elin öperem." (Dede Korkut, 124/7) "Cübbe giyen keşîşin (rahibin) elini öperim." cümlesinde *men* özne, *pilon geyen keşîşün elin* nesne, *öperem* yüklemidir. Cümlenin derin yapısında iki ayrı cümle vardır: 1. Keşîş pilon geyer. 2. Men keşîşün elin öperem. "Keşîş pilon geyer." cümlesinde özne (*keşîş*) taşınarak yüzey yapıda fiilin (*gey-*) sağına yerleşmiştir. Taşınan özne olduğundan fiil (*gey-*) -en sıfat-fiil ekini almıştır. Yüzey yapıda *pilon geyen keşîş* şeklinde sıfat-fiilli yapı oluşmuştur. *Öp-* üst cümlenin fiilidir. "Men neyi öperem?" sorusuna verilecek cevap *pilon geyen keşîşün eli-n* şeklindedir. Üst cümlenin fiili (*öp-*) için gerekli olan hâl eki yükleme hâli ekidir. Bu sebeple *el* kelimesi iyelik ekinden sonra yükleme hâli ekini (*-n*) almıştır.

Eserlerde karşılaşılan -(g)An sıfat-fiil eki ile oluşmuş özne sıfat-fiilli yapılara aşağıdaki örnekler de verilebilir:⁶

Baş kaldur-an kâfirleri öldürdü "Başkaldıran kâfirleri öldürdü." (Dede Korkut, 72/6).

Eyit yâ Muhammed berâber olur mı *bil-gen* kişiler bile *bilme-gen* kişiler "Ey Muhammed! De ki: Bilen kişilerle bilmeyen kişiler bir olur mu?" (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi, 497a/2).

Dühün yemişlerden ve çiçeklerden *çık-an* yağlara dirlir "Yemişlerden ve çiçeklerden çıkan yağlara 'dühün' derler." (Tıbb-ı Nebevî, 25b/5-6).

Kim ol bu benüm *gönlüm al-an* nigâr / Elüme gire mi i Perverdigâr "Ey Tanrı'm! Benim gönlümü çalan sevgiliyi elde edebilecek miyim?" (Süheyl ü Nev-Bahâr, 106/10).

Yağ *vir-en* ve yük *götür-en* deveye zekât vâcib olmaz "Yağ veren ve yük taşıyan deveye zekât vacip olmaz." (Kitâb-ı Gunya, 62a/4).

Bârî bu nimetlerden biraz nesne bu *gel-en* konuk hakkıçun şarf olınsa "Hiç olmazsa bu nimetlerden birer parça, bu gelen misafir için harcansın." (Marzubân-Nâme Tercümesi, 15/6).

Biz *hod* bu yoldan senüj kerâmetünle selâmetüz, 'aceb ol ayruğ *gid-en* kavmümüz kardaşlarımızın hâli nite oldı diyü kayurdılar "Biz bu yolda senin kerametle selametteyiz,

⁶ Aşağıda, benzer nitelikte örneklerin tekraren verildiği görülecektir. Bu yönetsel açıdan daha uygun görülmüştür. Bu sayede, aynı yapıdaki örneklerin farklı kaynaklarda da yer alıp almadığı ve bu şekilde yaygın bir kullanıma sahip olup olmadığı da gözlenmiş olacaktır.

acaba diğer giden kavmimizdeki kardeşlerimizin hâli ne oldu?, diye endişelendiler.” (Sirâcü'l-Kulûb, 22b/14-15).

Melik ol ellerin *kes-en* 'avratları ve 'azîz 'avratın kığırdı “Hükümdar o ellerini kesen kadınları ve sevgili karısını çağırdı.” (Kıyas-ı Enbiya, 260/9-10).

Mağfiret düni durur, anuñ için kim Çalap <celle> celâluhu bu dünde yazuķı için *yalvar-an* kulları yarlıgar “Mağfiret gecesidir, onun için ki Allah (cc) bu gece günahı için yalvaran kulları bağışlar.” (Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, 29a/11-12).

Ġaybet id-en kişinüñ dilin kesüñ “Ġybet eden kişinin dilini kesin.” (Mantıku't-Tayr, II-2226/2).

Anı *gör-en* halk kâmu batar aña “Onu gören halkın hepsi şaşırır.” (Yûsuf u Zelîhâ, 254/2).

Özne sıfat-fiilli yapılarda -(g)An sıfat-fiil eki dışında -(U/A)r, -mAz, -AcAk, -mIş ve -AsI sıfat-fiil ekleri de kullanılmaktadır:

Uç-ar kuşlar, *yöri-r* keyikler, *dîvler* ve *cinnîler* ve *ins* ve *es-er* yiller kâmu aña fermân boldı “Uçan kuşlar, yürüyen geyikler, devler, cinler, insan ve esen yeller, (bunların) hepsi onun emrinde oldu.” (Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, 53a/15-16).

Oğlancukları acısından cigercügin dağladı bir *em-er* oğlancuğı kaldı “Çocuklarının acısından ciğerini dağladı, (geriye) bir emen çocuğı kaldı.” (Esrârü'l-Ârifin, 117a/11-12).

Eger *yüri-y-i-mez* oğlanuñ elin yâ ayağın kesse hükümetü'l-'adl vâcib olur “Eğer yürüyemeyen çocuğın elini veya ayağın kesse hükümetü'l-'adl vacip olur.” (Kitâb-ı Gunya, 164b/12-13).

Namâz kıl-maz kişinüñ kazandığı hep haram “Namaz kılmayan kişinin kazandığı hep haramdır.” (Yûnus Emre Dîvânı, 263/5).

Eger sığır yâ deve aşığa başı koyu kuyuya düşse, çıkarımasalar ve *boğuzla-y-acaķ* biri görünmese oķ-ıla yâ sünü-y-ile içinde urup öldürseler eti hâlâl olur “Eger sığır ya da deve aşığıya başının üzerine kuyuya düşse, çıkaramasalar ve kesecek biri yoksa okla veya mızrakla içinde vurup öldürseler eti helal olur.” (Kitâb-ı Gunya, 105a/7-10).

Ol aña *gir-ecek* kişinüñ şıfatın bize eydi vire misin “Oraya (İreme Zâtü'l-'İmâd'a) girecek kişinin vasıflarını bize söyleyebilir misin?” (Kıyas-ı Enbiya, 303/7-8).

Ġarıcuķ ol-mış anamı sızlatmağıl “İhtiyarlamış anamı sızlatma.” (Dede Korkut, 143/11-12).

Eger *kaç-mış* kulu üç günlük yoldan dutup issine virse, kırk akça muştılık vâcib olur “Eger kaçan köleyi üç günlük yoldan tutup sahibine verse kırk akçe hediye vacip olur.” (Kitâb-ı Gunya, 135b/4-6).

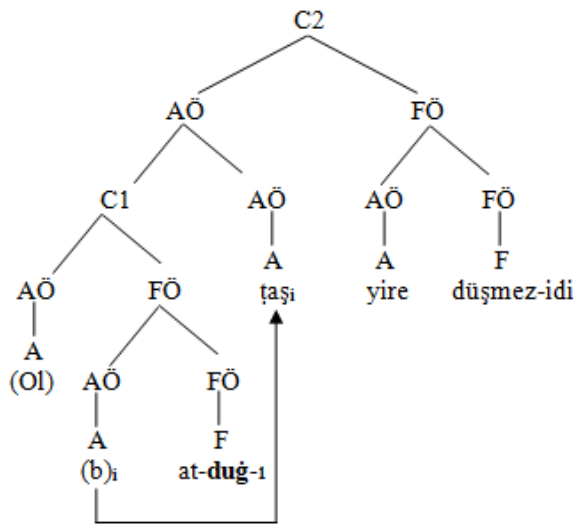
Bu bir ağaçdur, ne *gör-esi* gözi var, ne *işid-esi* kulağı var, ne yörimege fermânı “Bu bir ağaçtır, ne görececek gözü ne işitecek kulağı ne de yürümeye gücü var.” (Marzubân-Nâme Tercümesi, 34b/13-14).

Bu dahı menzil degül sen durası / Bunda şerbet yok seni *kandır-ası* “Burası da senin yurt edineceğin konak değil, burada da seni kandıracak (içme isteğini karşılayacak) şerbet yoktur.” (Garib-nâme, II-153a/3).

2. Eski Anadolu Türkçesinde nesne sıfat-fiilli yapılar

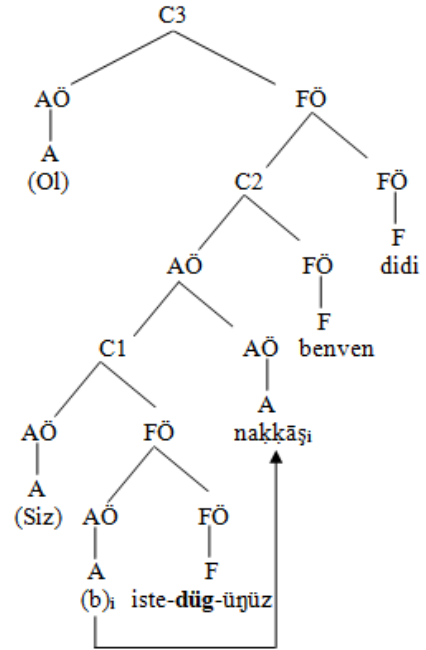
Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de nesne sıfat-fiilli yapılarda -*dUk* sıfat-fiil ekinin kullanımı yaygındır. Nesne taşınımı sonucu oluşmuş sıfat-fiilli yapıdaki iki örnek, ağaç modeli ile açıklanacaktır.

(10)

Atduğı taş yire düşmez-idi.

(11)

Didi benven istediğünüz nakkâş.

Model 10'daki “Atduğı taş yire düşmez-idi.” (Dede Korkut, 56/13) “Attığı taş yere düşmezdi.” cümlesinde *atduğı taş* özne, *yire* tümleç, *düşmez-idi* yüklemidir. Cümlemin derin yapısında iki ayrı cümle vardır: 1. Ol, taş atdı. 2. Taş yire düşmez-idi. “Ol, taş atdı.” cümlesinde nesne (*taş*) taşınarak yüzey yapıda fiilin (*at-*) sağına yerleşmiştir. Nesne taşındığı için fiil (*at-*) -*duk* sıfat-fiil ekinin almıştır. Yüzey yapıda *atduğı taş* şeklinde sıfat-fiilli yapı oluşmuştur. Sıfat-fiilli yapı, üst cümlemin öznesi pozisyonundadır. Özne, fiilin yönetimi altında olmadığı için yalın hâldedir.

Model 11'deki “Didi benven istediğünüz nakkâş⁷.” (Süheyl ü Nev-Bahâr, 42/2) cümlesi kurallı olarak “İstedüğünüz nakkâş benven didi.” (Aradığımız nakkaş benim, dedi.) şeklinde olmalıdır. Cümlede *ol* özne, *istedüğünüz nakkâş benven* nesne, *didi* yüklemidir. Cümlemin derin yapısında üç ayrı cümle vardır: 1. Siz nakkâş istediğünüz. 2. Nakkâş benven. 3. Ol didi. “Siz nakkâş istediğünüz.” cümlesinde nesne (*nakkâş*) taşınarak yüzey yapıda fiilin (*iste-*) sağına yerleşmiştir. Nesne taşındığı için fiil (*iste-*) -*dük* sıfat-fiil ekinin almıştır. Yüzey yapıda *istedüğünüz nakkâş* şeklinde sıfat-fiilli yapı oluşmuştur.

-*dUk* sıfat-fiil eki ile oluşmuş nesne sıfat-fiilli yapılara aşağıdaki örnekler de verilebilir:

⁷İncelediğimiz metinde vezin gereği “nakkâş” okunmuştur.

Ölülerimiz için *vir-düg-ümüz* aşı ellerinden çeküp alup yir imiş “Ölülerimiz için verdiğimiz yemeği ellerinden çekip alıp yemiş.” (Dede Korkut, 275/7-8).

Andan sonra cezâsın görür her nefis *kazan-duğ-ı* ‘amellerün dağı anlara hîç zulm olunmaz “Ondan sonra herkes kazandığı amellerin karşılığını görür ve onlara zulmedilmez.” (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur’an Tercümesi, 70a/3).

İlâhî saña şığınuram *bil-düg-üm* nesnelere şerrinden ve *bilme-düg-üm* nesnelere şerrinden “Allah’ım! Bildiğim şeylerin ve bilmediğim şeylerin şerrinden sana sığınırım.” (Tıbb-ı Nebevî, 96b/1-2).

Çığırdı vü dâyesini okudu / Bu *gör-düg-i* düşüni aña didi “Bağırdı ve dadısını çağırdı, bu gördüğü düşü ona söyledi.” (Süheyl ü Nev-Bahâr, 60/11).

Ben *ört-düg-üm* ‘aybunu sen ne-y-içün girü açarsın “Benim örttüğüm aybını sen niçin tekrar açarsın?” (Esrârü’l-‘Ârifin, 76a/5-6).

Ve eger kesmeseler *al-duğ-ı* nesneyi ödemek anuñ üzere vâcib olur “Ve eğer (elini) kesmeseler çaldığı şeyi ödemek onun üzerine vacip olur.” (Kitâb-ı Gunya, 111b/13-14).

Benüm Tañrum Allâhdur ve dînüm İslâm dînidür ve Hâk Taâlânun bize *viribi-düg-i* kişi Muḥammed Mustafâ’dur diyüp cevâb vire “Benim tanrım Allah’tır, dinim İslam dinidir ve Allah’ın bize gönderdiği kişi Muhammet Mustafa’dır, diye cevap verir.” (Sirâcü’l-Kulûb, 15a/7-8).

Biz şol kadar emînü kim yükümüz içinde *bul-duğ-umuz* akçayı girü melige getürdük “Biz o kadar güveniliriz ki yükümüz içinde bulduğumuz akçeyi tekrar hükümdara getirdik.” (Kısas-ı Enbiya, 273/10-11).

Yâ Resûl, saña *ayıt-tuğ-um* peygâmı halka degürgil “Ey Resul! Sana söylediğim haberi halka ulaştır.” (Behcetü’l-Hadâik fi Mev’izati’l-Halâik, 40a/14).

Çok Süleymân-ıla eyledüm sefer / Yok-durur ben *görme-düg-üm* bañr u ber “Süleyman peygamberle çok yolculuk ettim, görmediğim deniz ve kara yoktur.” (Mantıku’t-Tayr, I-58).

Şol *kazan-duğ-uñ* mâlunu Tañrı’yıçün virmek gerek “Şu kazandığın malını Allah için harcaman lazım.” (Yûnus Emre Dîvânı, 111/6).

Ma’lûm olur *bilme-düg-i* ‘ilm aña / Sözin işiden kalur cümle taña “Bilmediği ilimler ona öğretilir, sözünü dinleyenler şaşır hayrete düşerler.” (Garib-nâme, II-25a/4).

Ol kara kul eydür aña iy hoca / dögdüm ol *al-duğ-uñ* kulu bu gice “O zenci kul ‘Ey hoca! Ben senin satın aldığın köleyi bu gece dövdüm.’ der.” (Yûsuf u Zelîhâ, 247).

Yer-yön ve zaman ifade eden tümleçlerin taşınması sonucunda oluşan sıfat-fiilli yapılarda -*dUk* sıfat-fiil ekinin kullanımı yaygındır.

Yer ve yön ifade eden tümleçlerin taşınması sonucu oluşmuş sıfat-fiilli yapılar:

Oh *at-duğ-um* yirleri, kılıç çalup baş *kes-düg-üm* yirleri göstereyim “Ok attığım yerleri, kılıçla savaşıp baş kestiğim yerli göstereyim.” (Dede Korkut, 126/4-5).

Meni babam *tutsak ol-duğ-ı* kal'aya gönder, didi "Beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder, dedi." (Dede Korkut, 205/5).

Yat-duğ-ı yirde Beg Begili tutun "Yattığı yerde Bey Begil'i tutun!" (Dede Korkut, 244/8).

Namāz kıl-duğ-ı yirler ağlayalar *āb-dest al-duğ-ı* yirler ağlayalar ayağı *baş-duğ-ı* yircügez ağlaşalar "Namaz kıldığı yerler ağlar, abdest aldığı yerler ağlar, ayağını bastığı yer ağlar." (Esrârü'l-Ârifin, 24b/5-6).

Eger namāzda yüzün *ko-duğ-ı* yirde murdār nesne olsa namāzı revā olmaz "Eğer namazda yüzünü koyduğu yerde pis bir şey varsa namazı reva olmaz." (Kitâb-ı Gunya, 26b/3-4).

Bidnūsı görüp tüsi örü turup girü dönüp gidemedi; dağı *tur-duğ-ı* yirde büzüldü "Horozu görünce tüyleri diken diken oldu fakat kalkıp gidemedi, olduğu yerde donakaldı." (Marzubân-Nâme Tercümesi, 33b/6-7).

Bular *er-düg-i* menzile iresin "Bunların eriştiği menzile erişeceksin." (Kısas-ı Enbiya, 78/4).

Degme ayağın *bas-duğ-ı* yir köy oldu ve adımı arası yazı oldu "Her ayağını bastığı yer köy oldu ve adımlarının arası ova oldu." (Kısas-ı Enbiya, 170/10-11).

Yūsufi buları *konukla-duğ-ı* sarâydan ayrık sarâyda komışdı "Yusuf'u bunları misafir ettiği saraydan başka bir saraya koymuştu." (Kısas-ı Enbiya, 251/8).

Yā oğlançugum, men körür-men *uyu-duğ-um* yirde kim kurbān kılam seni, sen dağı bağıl, anuñ birle danışıl, nite körürsen? "Ey oğlum! Ben uyduğum yerde seni kurban ettiğimi gördüm, sen de bak, onunla konuş, (bu durumu) nasıl görüyorsun?" (Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik, 71a/12-13).

Cān gönül bu ilm-ile rüşen olur / *Bağ-duğ-ı* yir gözine gülşen olur "Can ve gönül bu ilimle aydınlanır, (insanın) baktığı yer gözüne gül bahçesi görünür." (Garib-nâme, II-188b/10).

Zaman ifade eden tümleçlerin taşınması sonucu oluşmuş sıfat-fiilli yapılar:

Cehennem üstüne *dur-duğ-ları* vaqt eyideler keşke biz döneydük dünyāya pes yalanlamazduğ Tañrı'muz āyetlerini dağı mü'minlerden olurıduğ déyeler "Cehennem üstünde durdukları zaman 'Keşke biz dünyaya geri dönsek, tanrımızın āyetlerini yalanlamazdık ve müminlerden olurduk.' derler." (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi, 130b/2-3).

Yaş hürmā *bulunma-duğ-ı* vaqtın kuru hürmā yedürünüz "Yaş hurma bulunmadığı zaman kuru hurma yediriniz." (Tıbb-ı Nebevî, 69a/9-10).

Şeytānlar Süleymān tahtından *ırıl-duğ-ı* zamān içinde cāzuluğ ve nāricāt yazdılar ve Süleymānuğ kürsüsü altında gizlediler "Şeytanlar Süleyman tahtından uzaklaştığı zaman (kitabın) içine cadılık ve sihirler yazdılar, Süleyman'ın tahtının altına gizlediler." (Kısas-ı Enbiya, 92/8-9).

Eger *bul-duğ-ı* dem tanuğ dutsa, andan helāk olsa ödemek vācib olmaz "Eğer (yerde bir şey) bulduğu zaman tanık tutsa, onu kaybetse ödemek vacip olmaz." (Kitâb-ı Gunya, 134b/2-3).

Hâbil *depelen-düg-i* gün yigirmi yaşında idi “Habil öldürüldüğü gün yirmi yaşındaydı.” (Kıyas-ı Enbiya, 82/11-12).

Giceye degin anda katlandılar / Güneş *bat-duğ-ı* sâ‘at atlandılar “Geceye kadar orada beklediler, güneşin battığı saat atlarına bindiler.” (Süheyl ü Nev-Bahâr, 62/14).

Eski Anadolu Türkçesinde *-dUk* sıfat-fiil ekinin çoğunlukla iyelik eki aldığı görülmektedir. Sıfat-fiil ekinin etken ve edilgen yapılarda iyelik eki almadığı örnekler de vardır:

Ayağuş *bas-duğ* yire rahmet gele / Nire kim varur-ısañ ilden ile “Hangi memlekete gitsen ayağımı bastığın yere rahmet gelir.” (Garib-nâme, I-146a/5).

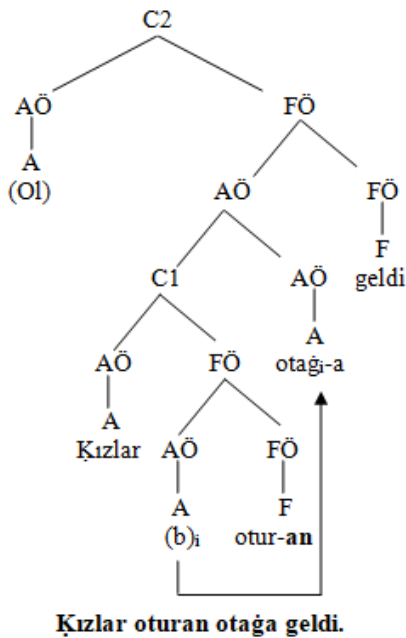
Şâlihler sözi *söylen-dük* yirde rahmet yağar “Salihlerin anıldığı yere rahmet yağar.” (Behcetü’l-Hadâik fi Mev‘izati’l-Halâik, 131b/5-6).

2.1. Yapısal açıdan özne sıfat-fiil, anlamsal açıdan nesne sıfat-fiil olan yapılar

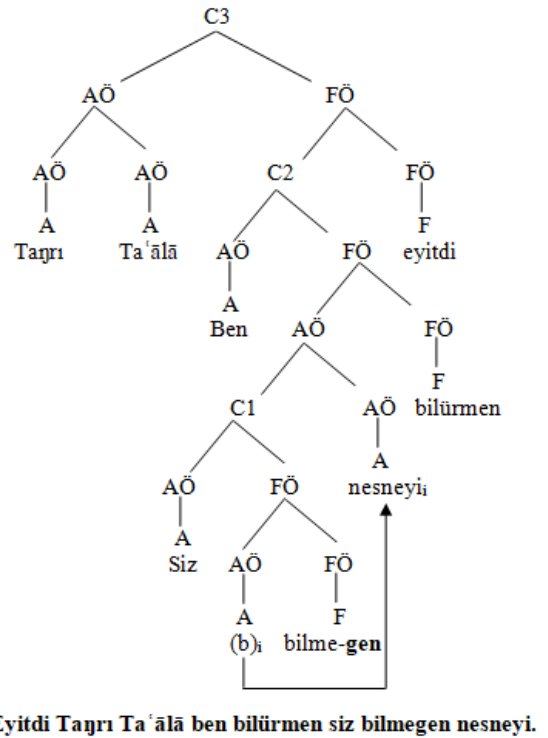
Eski Anadolu Türkçesinde nesne sıfat-fiilli yapılar sadece *-dUk* sıfat-fiil eki ile oluşmamaktadır. Nesne sıfat-fiilli yapılarda *-dUk* sıfat-fiil ekinin kullanımı yaygın olmakla birlikte *-(g)An*, *-(A/U)r*, *-mAz*, *-AcAk*, *-mIş* ve *-AsI* sıfat-fiil eklerinin de kullanıldığı görülmektedir. Bu sebeple *Eski Anadolu Türkçesinde nesne sıfat-fiilli yapılar* başlığı altına bu alt başlık verildi.

Eski Anadolu Türkçesinde özne sıfat-fiilli yapılarda yaygın kullanılan *-(g)An* sıfat-fiil eki, nesne sıfat-fiilli yapılarda da karşımıza çıkmaktadır:

(12)

(13)

Model 12'deki “Kızlar oturan otağa geldi.” (Dede Korkut, 112/2-3) “Kızların oturduğu otağa geldi.” cümlesinde *ol* özne, *kızlar oturan otağa* tümleş, *geldi* yüklemidir. Cümlenin derin yapısında iki ayrı cümle vardır: 1. Kızlar otağda oturur. 2. Ol, otağa geldi. “Kızlar otağda oturur.” cümlesinde

tümleç (*otağ*) taşınarak yüzey yapıda fiilin (*otur-*) sağına yerleşmiştir. Özne dışı taşınan üyelerin nesne sıfat-fiilli yapılar olduğunu söylemiştik. Taşınan üye tümleç olduğundan bu da nesne sıfat-fiilli bir yapıdır, bu sebeple fiilin (*otur-*) -*duğ* sıfat-fiil ekini alması, derin yapıdaki öznenin yüzey yapıda ilgi eki, sıfat-fiil ekinin ise iyelik eki alması (*kızlar-uğ otur-duğ-ı*) beklenirdi. Yüzey yapıda *kızlar oturan otağa* şeklinde sıfat-fiilli bir yapı oluşmuştur. Nesne sıfat-fiilli bir yapı olmasına rağmen fiil (*otur-*) -*an* sıfat-fiil ekini almış, derin yapının öznesi (*kızlar*) yüzey yapıda ilgi eki almadan kullanılmıştır. *Gel-* fiili üst cümlelerin fiilidir. “Ol nereye geldi?” sorusuna verilecek cevap *kızlar oturan otağ-a*’dır. Bu sebeple *otağ* kelimesi yönelme hâli ekini (-*a*) almıştır.

Türkiye Türkçesinde de yer ve yön gösteren tümleçlerin taşınması durumunda nesne sıfat-fiilli yapılarda -*An* sıfat-fiil ekinin kullanıldığı görülür:

yemek pişen *tencere* (yüzey yapı) < Yemek *tencerede* pişti (derin yapı)

fare giren *ev* (yüzey yapı) < Fare *eve* girdi (derin yapı)

araba geçen *sokak* (yüzey yapı) < Araba *sokaktan* geçti (derin yapı)

Örneklere görüldüğü üzere taşınan ve nitelenen üyeler (*tencere*, *ev*, *sokak*) derin yapının tümleci durumundadır. Örneklerin derin yapılarından yola çıkarak “*yemeğin piştiği tencere*”, “*farenin girdiği ev*”, “*arabanın geçtiği sokak*” da denilebilir.

Erkman-Akerson ve Ozil (2015:144), Türkiye Türkçesinde de görülen bu durumu şöyle izah eder:

“Özne kavramsalsa, fiille anlamsal bir bütün oluşturuyorsa ve biz bu bütünlüğü korumak istiyorsak, özneyi yan tümcenin içinde tutabiliriz, yer ve yön tümleçlerini de -*en* ortacıyla niteleyebiliriz. Eğer özne kavramsal değilse ve fiille bütünleşmemişse, hem kendisi nitelenen öge konumuna çıkabilir hem de yön ve yer tümleçleri -*diği* ortacıyla nitelenebilir. Bu değiştirmeler bize, yön ve yer tümleçlerinde bir yapıdan ötekine geçmenin hem kullanım amacına bağlı olduğunu hem de bu yapı değişimlerinin bu tümleçler bağlamında ne kadar esnek olduğunu göstermektedir. Yön ve yer tümleçlerinin nitelenmesinde iki işlem de mümkündür.”⁸

Model 13’teki “Eyitdi Tañrı Ta‘ālā ben bilürmen siz bilmegen nesneyi.” (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur’an Tercümesi, 5b/4) cümlesi kurallı olarak “Tañrı Ta‘ālā siz bilmegen nesneyi ben bilürmen eyitdi.” (Yüce Allah ‘Sizin bilmediğiniz şeyi ben bilirim.’ dedi.) şeklinde olmalıdır. Cümlelerin derin yapısında üç ayrı cümle vardır: 1. Siz nesneyi bilmezsiniz. 2. Ben nesneyi bilürmen. 3. Tañrı Ta‘ālā eyitdi. “Siz nesneyi bilmezsiniz.” cümlesinde nesne (*nesneyi*) taşınarak yüzey yapıda fiilin (*bilme-*) sağına yerleşmiştir. Taşınan nesne olduğundan nesne sıfat-fiilli yapıdır. Fiilin (*bilme-*) -*dük* sıfat-fiil ekini alması, derin yapının öznesinin yüzey yapıda ilgi eki, sıfat-fiil ekinin ise iyelik alması (*siz-üğ bilme-dük-üğünüz*) beklenirdi. Oysa yüzey yapıda oluşan sıfat-fiilli yapı *siz bilmegen nesneyi* şeklindedir.

Aşağıdaki cümleler de -(*g*)*An* sıfat-fiil ekinin nesne sıfat-fiilli yapılarda kullanımına örnek verilebilir:

⁸Türkiye Türkçesinde -*An* sıfat-fiil ekinin hangi durumlarda nesne sıfat-fiilli yapılarda kullanılabileceği konusu için bk. Erkman Akerson-Ozil 2015:134.

At *yime-y-en* acı otlar, bitince bitmese yig “Atın yemediği acı otlar, biteceğine, bitmese daha iyi.” (Dede Korkut, 4/7-8).

Taıırı Ta ‘ālā eyitdi belki yüz yıl ölmüş yatduı sen dédi pes baı gör sen *koy-đan* yémeđi ve içmeği yüz yılda taıyır olmamışdur “Yüce Allah ‘Sen belki yüz yıl ölü kaldın. Bıraktığın yiyeceğe ve içeceğe bak, yüz yılda bozulmamış.’ dedi.” (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur’an Tercümesi, 42b/3-4).

Vezeğa bir ağulu cānavardur *şoğ-an* kişiyi ditretme dutar “Vezega (bir çeşit büyük keler) zehirli bir hayvandır, soktuğu kişiyi titreme tutar.” (Tıbb-ı Nebevî, 62b/3-4).

-An sıfat-fiil ekinin nesne sıfat-fiilli yapılarda kullanıldığı bir yer de deyimlerdir: Peyğāber ‘aleyhi’s-selām *ısıtma dut-an* kişiyi seher vaktında şovuk şuya girmek buyurdu “Peygamber (as) sıtma tutan kişiyi seher vaktinde soğuk suya girmesini buyurdu.” (Tıbb-ı Nebevî, 36b/3-5).

Yukarıda verilen cümlede *ısıtma dutmağ* (sıtma tutmak) deyimdir ve deyimde *sıtma* öznedir. İki kelime (*sıtma* ve *tut-*) kalıplaşarak deyim oluşturmuştur. Derin yapısı “Kişiyi ısıtma dutdı.” olan cümlede nesne konumundaki üye (*kişiyi*) taşındığı için yapı nesne sıfat-fiilli bir yapıdır ve fiilin (*dut-*) *-duğ* sıfat-fiil ekini alması beklenir. Oysa yüzey yapıda fiil *-an* sıfat-fiil ekini almıştır. Erkman-Akerson ve Ozil (2015:136), Türkiye Türkçesinde de geçerli olan deyimlerdeki bu durumu şöyle açıklar:

“Fiil, tek başına iken taşıdığı anlamsal özelliklerini kaybetmiştir, iki birim de anlamsal açıdan artık birbirine bağımlıdır. Bu birimler bir açıdan dilbilgisel bağımsızlıklarını da yitirmişlerdir. Bir arada yeni bir kavram, yeni bir anlam oluştururlar, ayrıldıklarında bu yeni kavram çözüldür. Deyim içindeki birimlerin bu karşılıklı bağımlılığı, özneyi fiilin öncesindeki yerde sabit tutar. Öznenin nitelenen öge konumuna çıkması ise, öznenin bu yerden kalkarak üst tümceye çıkması demektir ki, bu da deyim yapısının bozulması anlamına gelir.”

Bir deyim içindeki ögenin hangi öge olursa olsun hem anlamsal hem dil bilgisel nedenlerle fiilin öncesindeki yerde kalmak zorunda olduğunun altını çizen Erkman-Akerson ve Ozil (2015:137), fiile gelecek sıfat-fiil ekini şu şekilde açıklar:

“Dilbilgisel bağımsızlığını yitirmiş, belirlenim değeri düşük (kavramsal) bir özne ise, sözdizimsel açıdan zayıf bir öznedir. Bu özne, yan tümcenin içinde kalan bir öznenin taşınması gereken tamlama eklerini taşıyamaz. Tamlama ekleri deyim yapısını hemen bozar. Öznesiyle tamlama kuramayan bir ortacın kendisi de tamlama donanımı taşıyan ‘-diği’ dizisinden bir ek alamaz. Dolayısıyla öznesi olmayan bir ögesini nitelediği hâlde ‘-en’ ekiyle kurulur.”⁹

⁹Nesne sıfat-fiilli yapılarda *-(g)An* sıfat-fiil ekinin kullanılması bugün Kıpçak ve Karluk grubundaki lehçelerde de var olan bir durumdur: Yılanın/kirpinin sevmediği ot/nane yuvasının önünde biter: Kirpinin *sevmeğen* ot üyasının ağızına biter (Kırım Tatar Türkçesi), Yılanın *süymeğen* otu uyasını aldında biter (Kumuk Türkçesi), İlonniğ *suymağan* otu ininiğ oğıda bitadi (Özbek Türkçesi), Yılanığ *yigreneni* narpız, ol hem hininiğ ağızında göğerer (Türkmen Türkçesi) (Çobanoğlu 2004:479). Giydiğin elbise eskir, giydirdiğin eskimez: *Kiyegen* tonığ eskirer, kiydirgeniğ eskirmes (Kazak Türkçesi), *Kiygen* tonığ eskirir, kiydirgeniğ eskirmez (Kırım Tatar Türkçesi), *Kiygan* tonığ eskirar, kiydirganiğ eskimas (Özbek Türkçesi) (Çobanoğlu 2004:267). Huyunu bilmediğin ata yaklaşma/binme: Kılığın *bilmegen* malga yakın barma (Başkurt Türkçesi), Sırın *bilmegen* attığ sırtınan jürme (Kazak Türkçesi), Sırın *bilmegen* attığ, sırtınan aylanba (Karakalpak Türkçesi), Halisin *bilmegen* atınga minme (Karaçay-Malkar Türkçesi), Sırın *bilmegen* attığ sırtınan aylanma (Nogay Türkçesi), Sırını *bilmedik* attığ sırtından aylanma (Türkmen Türkçesi), Huyını *bilmegen* atka yekin barma (Uygur Türkçesi) (Çobanoğlu 2004:293). Anasının teptiği buzağının/kulunun canı yanmaz: Enesi *tepken* kulınığ eti avırmas (Kazak Türkçesi), Enesi *tepken* kulınığ eti avırmaydı (Karakalpak Türkçesi), Anisi *tepken* mozaıynın cenı ağrimas (Uygur Türkçesi) (Çobanoğlu 2004:85).

Nesne sıfat-fiilli yapılarda *-dUk* ve *-(g)An* sıfat-fiil eklerinden başka sıfat-fiil ekleri de kullanılmaktadır:

Âdem *iç-mez* acı şular, şızınca şızmasa yig “İnsanın içmediği acı şular, akacağına, akmasa daha iyi.” (Dede Korkut, 4/8).

Ĥaberi yok ki *al-acağ-ı* ala gözlü kızuĥ otağı olsa gerek “Ĥaberi yok ki alacağı (evleneceği) ela gözlü kızın otağı olsa gerek.” (Dede Korkut, 76/6-7).

Ĥaçan belâ ucına çıkdı erse vişâl vaktı boldı erse *dir-miş* mâlinı çıkardı “Beladan kurtulunca, kavuşma vakti gelince derlediği malını çıkardı.” (Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, 101b/12-13).

Ayrık *iç-esi* suyumuz yok “Başka içecek suyumuz yok.” (Kısas-ı Enbiya, 405/11).

Eski Anadolu Türkçesinde nesne sıfat-fiilli yapılarda fiilin edilgen biçim birimsiz kullanımı az değildir. Taşınan üyeler yüzey yapıda özne sıfat-fiilli bir yapı gibi görünseler de derin yapıda cümlelerin nesnesi veya tümleci konumundadırlar.

Ne kapu vardır *giresi* ne yimek vardır *yiyesi* / Ne ışık vardır *göresi* dün olmuşdur gündüzleri “Ne girecek/girilecek kapı vardır, ne yiyecek/yenecek yemek vardır, ne görececek/görülecek ışık vardır, gündüzleri gece olmuştur.” (Yûnus Emre Dîvânı, 283/7) cümlesi ele alınırsa sıfat-fiilli yapılar *giresi kapu*, *yiyesi yimek* ve *göresi ışık*'tır. Bunların derin yapısı sırayla şöyledir:

(Biri) kapuya¹⁰ girecek.

(Biri) yimek yiyecek.

(Biri) ışık görecek.

Derin yapıdaki cümlelerde *kapu* tümleç, *yimek* ve *ışık* nesne konumundadır. Tümleç ve nesne konumundaki üyeler, fiillerin (*gir-*, *yi-*, *gör-*) sağına taşınarak sıfat-fiilli yapı oluşturmuştur. Fiiller, gelecek zaman ifade eden eklerden *-AsI* sıfat-fiil ekini almıştır: *gir-esi kapu*, *yi-y-esi yimek* ve *gör-esi ışık*. Derin yapıda *kapu*, *yimek* ve *ışık* üyelerinin özne konumunda olmadığını, derin yapıdaki öznelerin (*biri*) yüzey yapıda silinerek edilgen yapı oluşturduğunu görüyoruz.

Aşağıdaki cümleler de nesne sıfat-fiilli yapılarda fiilin edilgen eki almadan edilgenlik ifade edebileceğini gösterir:

Biregüye şordılar bayram ne durur diyü. Aydur: *Okıma-duk* kimse konukluğu durur “Birisine ‘Bayram nedir?’ diye sordular. ‘Çağrılmamış kimsenin konukluğudur.’ dedi.” (Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, 58b/5).

Okı yâ Muhammed *vahy ol-an* âyetleri saña Ĥur'an'dan “Ey Muhammed! Ĥur'an'dan sana vahyolunan âyetleri oku.” (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Ĥur'an Tercümesi, 316a/1-2).

Var-acağ yirümüz ırağrağdur, hem ben dağı armışam “Gidecek/gidilecek yerimiz oldukça uzaktır, üstelik ben de yoruldu.” (Marzubân-Nâme Tercümesi, 2b/13-14).

¹⁰*Kapı* kelimesi burada mecaz manadadır: Gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak veya imkân (Türkçe Sözlük, 2011:1306).

İskender nekim Fâris illerinde oda *dap-acağ* evler vardı çamusın yıkdı “Fâris illerinde ateşe yapılacak evler vardı, İskender hepsini yıktı.” (Kıyas-ı Enbiya, 761/15-762/1).

Eger sehville andan bir günâh şadır oldı-y-ısa, bunca hüneri var ve *begen-ecek* hizmeti vardır “Yanlışlıkla bir kusur işlemiş olsa bile birçok hüneri ve takdir edilecek hizmeti vardır.” (Marzubân-Nâme Tercümesi, 27a/7-8).

Gördiler ol gövher bir ağ la'l gibi ya bir *arı-mış* yâküt gibi şeffâflığı artup ortaya düşdi “Gördiler ki o cevher bir ak lal taşı ya da temizlenmiş bir yakut gibi şeffaflığı artmış olarak ortaya düştü.” (Marzubân-Nâme Tercümesi, 28a/4-5).

‘Alîni sevün kim ‘Alî *sev-esi* kimse durur “Hz. Ali’yi sevin, Ali sevilecek kişidir.” (Behcetü’l-Hadâik fi Mev‘izati’l-Halâik, 131a/18).

Bulmaya bir yir varuban *yat-ası* / Bî-nevâ vü nesnesi yoğ *şat-ası* “Gidip yatacak/yatılacak bir yer bulamaz; zavallıdır ve satacak/satılacak bir şeyi de yoktur.” (Garib-nâme, I-198b/6).¹¹

Yer-yön ve zaman ifade eden tümleçlerin taşınması sonucunda oluşan sıfat-fiilli yapılarda, -*dUk* sıfat-fiil ekinin yanında özne sıfat-fiilli yapılarda kullanılan -(g)An, -(A/U)r, -mAz, -AcAk, -mİş ve -AsI sıfat-fiil eklerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Yer ve yön ifade eden tümleçlerin taşınması sonucunda oluşan sıfat-fiilli yapılara aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

Ol kardeşî *tutul-an* çorıya geldi “O, kardeşinin tutulduğu (esir düştüğü) koruya geldi.” (Dede Korkut, 263/4-5).

Yâ kâfirler ben tapmazın siz *tap-gan* bâtil ma‘bûdlara siz dağı tapmazsınız ben tapduğum hak Tağrı’ya ben dağı tapmazın siz tapğana siz dağı tapmazsınız ben tapduğuma “Ey kâfirler! Ben sizin taptığınız batıl mabutlara tapmam, siz de benim taptığım Allah’a tapmazsınız. Ben sizin taptığınıza tapmam, siz de benim taptığıma tapmazsınız.” (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur’an Tercümesi, 650b/1-2).

Yat-ur yirde Beg Begili tutuğ “Yattığı yerde Bey Begil’i tutun!” (Dede Korkut, 243/5).

Her bir müridleri vardılar birer âdem *gör-mez* yirde boğazladılar dağı getürdiler “Her bir müridi gitti, insanın görmediği yerde (tavuğu) boğazladı ve getirdi.” (Esrârü’l-‘Ârifin, 100b/8-9).

Ammâ ol murğuzârlar, uçmağ ehlinüñ *otur-acağ* yerleridir “Ama o kuş yatakları, cennet ehlinin oturacağı yerlerdir.” (Sirâcü’l-Kulûb, 12b/4).

¹¹Bazı Türk lehçelerinde de fiilin edilgen eki almadan edilgenlik ifade ettiği yapılar görülmektedir: Söylenen söz atılan ok: *Aytkan* söz *atkan* ok (Altay Türkçesi), *Äytkän* hüz *atkan* uk (Başkurt Türkçesi), *Aytkan* söz, *atkan* ok (Dobruca Türkçesi), *Aytkan* söz, atılğan ok (Karakalpak Türkçesi), *Aytkan* süz *atkan* uk (Kazan Türkçesi), *Sögleen* söz *kertken* ıyaş (Tuva Türkçesi), *Eytkan* söz *atkan* ok (Uygur Türkçesi) (Çobanoğlu 2004:427). Kaybolan oku atılan ok bulur: *Citken* oktu, *atkan* ok tavat (Afganistan Türkçesi), *Citken* oktu *atkan* ok tabat (Kırgız Türkçesi), *Yitgan* okni *otgan* ok topar (Özbek Türkçesi), *Yiten* okı, *atan* ok tapar (Türkmen Türkçesi) (Çobanoğlu 2004:330).

Eger yağa sıçan degmiş olsa, sıçan *deg-miş* yirin ve yöresin yumuş gerek, kalanı hâlâl olur “Eğer yağa fare değmiş olsa farenin değdiği yeri ve etrafını temizlemek gerek, kalanı helal olur.” (Kitâb-ı Gunya, 8a/13-14).

Bularuñ köñli minüm *bak-asu-m* yir durur ve bularuñ köğsi senüñ yirüñ bolsun “Bunların gönlü benim bakacağım yerdir ve bunların göğsü senin yerin olsun.” (Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, 166a/19-20).

Zaman ifade eden tümleçlerin taşınması sonucunda oluşan sıfat-fiilli yapılara aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

Anları siz öldürmedünüz kuvvetiñüzle lîkin Tañrı Ta'âlâ öldürdi anları dañı sen atmaduñ oñı *at-gan* vañtde lîkin Tañrı Ta'âlâ bırağdı şınamağičün mü'minleri anuñıla eyü şınamağ “Onları siz öldürmediniz fakat onları Allah öldürdü, oku attıñın zaman da sen atmadın fakat Allah attı. Müminleri sınamak için güzel bir imtihanı.” (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi, 184a/4-6).

Aklı karalı *seçil-en* çağda, kalın Oğuzuñ gelini kıızı *bezen-en* çağda, göğsi güzel kaba tağlara gün degende, beg yigitler cılasunlar birbirine *koyul-an* çağda ala şabâh Dirse Hân yirinden örü tırdı “Ak ile karanın seçildiği zamanda, güçlü Oğuz'un gelininin, kızının bezendiği zamanda, göğsü güzel yüce dağlara gün eriştiğinde, bey yiğitlerin kahramanların birbirine saldırdığı zamanda şafak vakti Dirse Han yerinden kalktı.” (Dede Korkut, 21/7-10).

Güneş kızgun olduğda bur diyicek / Bulıt *savıl-ur* demde kır diyicek “Güneş yakıcı olduğunda ‘bük’ deyince, bulut dağıldığı zaman ‘çek’ deyince” (Süheyl ü Nev-Bahâr, 7/14).

Ol ulu ve heybetlü günün kimsenüñ kimseye *mededi dokunma-y-acağ* günün yarağına meşğül oluñ “O büyük ve heybetli günün -kimsenin kimseye yardımı dokunmayacak günün-hazırlığıyla meşgul olun.” (Esrârü'l-Ârifin, 74a/14-15).

‘Âkıbet işledükleri işüñ cezâsın *bul-acağ* vañt oldu “Sonunda yaptıkları işin cezasını bulacakları zaman geldi.” (Marzubân-Nâme Tercümesi, 18a/11-12).

İbrâhîm ipi çıkardı İsmâ'îlün elin ayakın bağladı, bıçağ eline aldı, *çal-ası* vañtın İsmâ'îl aydur: Yâ baba elüm ayağum kirü şeşgil “İbrahim ipi çıkardı ve İsmail'in elini ayağını bağladı, bıçağı eline aldı, (bıçağı) süreceği vakit İsmail şöyle dedi: Ey baba! Elim ayağımı geri çöz.” (Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, 71b/14-15).

Anuñ *doğ-ası* zamân yavlağ yakındur “Onun doğacağı zaman çok yakındır.” (Kıyas-ı Enbiya, 348/6).

Sonuç

Bu çalışma ile iki önemli sonuç ortaya çıkmıştır. Birincisi Türk dili çalışmalarından teorik altyapı olarak Chomsky kuramlarının gerekliliği ve önemi, ikincisi ise Türk dili sıfat-fiil yapılarının temel özelliklerindeki farklılıklardır. Türk dilinde sıfat-fiil konusunun sadece biçim bilgisinin veya anlam biliminin değil, aynı zamanda biçim-söz diziminin çalışma alanı olduğu da görülmüştür. Türk dilinin hangi dönemi veya lehçesi olursa olsun, sıfat-fiil konusu; biçim-söz dizimsel olarak ele alındığında, farklı iki yapının söz konusu olduğu ve bu yapıların derin yapı ve yüzey ekseninde

analiz edilmesi gereği de ortaya çıkmıştır. Taşınım ve dönüşümlerle yüzey yapıya çıkan söz dizimsel üyenin derin yapıdaki görevinin, sıfat-fiilli yapının türünü belirlediği ve böylece ortaya özne sıfat-fiilli yapıların ve nesne sıfat-fiilli yapıların çıktığı da tespit edilmiştir.

Buna göre Eski Anadolu Türkçesinde özne sıfat-fiilli yapıların ve nesne sıfat-fiilli yapıların belirgin bir biçimde ayrıldığı gözlenirse de Underhill'in ileri sürdüğünden farklı olarak yeni bir yapının varlığı da tespit edilmiştir. Underhill'in *-An* ve *-DİK* sıfat-fiil ekleri ile ikiye ayırdığı yapının özellikle *-GAn* eki ile genişleyen biçimlerinde bir *nötrleşme* veya *nöbetleşme* olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle Underhill'in *başadın* derin yapıdaki konumunu ve işlevini temel alarak yaptığı sınıflamanın, Eski Anadolu Türkçesi döneminde her durumda geçerli olmadığı görülmüştür.

Eski Anadolu Türkçesinde özne sıfat-fiilli yapılarda *-(g)An* sıfat-fiil ekinin, nesne sıfat-fiilli yapılarda ise *-dUk* sıfat-fiil ekinin kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Özne sıfat-fiilli yapılarda *-(g)An* sıfat-fiil ekinin yanında *-(U/A)r*, *-mAz*, *-AcAk*, *-mIş* ve *-AsI* sıfat-fiil eklerinin; nesne sıfat-fiilli yapılarda ise *-dUk* sıfat-fiil ekinin yanında *-(g)An*, *-(A/U)r*, *-mAz*, *-AcAk*, *-mIş* ve *-AsI* eklerinin kullanıldığı görülmüştür. Nesne sıfat-fiilli yapılarda görülen bu durum aslında bugünkü Türkiye Türkçesinden farklı bir yolun izlendiğini göstermiştir. Yani, Eski Anadolu Türkçesinde *-dUk* sıfat-fiil eki dışındaki sıfat-fiil eklerinin, hem özne sıfat-fiilli yapılarda hem de nesne sıfat-fiilli yapılarda nöbetleşe kullanılması söz konusudur. Bu ise daha çok Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi yanında diğer Türk lehçelerinin bir özelliğidir. Bir Oğuz lehçesi olan Eski Anadolu Türkçesinin Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi ile benzer özellik gösterirken, Türkiye Türkçesi ile farklılık göstermesi önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmıştır. Nesne sıfat-fiilli yapılarda *-dUk* sıfat-fiil eki dışındaki eklerin kullanımı, nesne (varlık) taşınımından ziyade; yer-yön ve zaman ifade eden tümleçlerin taşınması sonucunda karşımıza çıkmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde, *varacağ yirümüz* (gidilecek yerimiz) ve *dapacağ evler* (tapılacak evler) örneğinde olduğu gibi, nesne sıfat-fiilli yapılarda, fiilin edilgenlik yapan biçim birimler (morfem) olmadan edilgenlik ifade ettiği kullanımlar da tespit edilmiştir. Edilgen biçim birimsiz kullanımlarda, taşınan üyeler yüzey yapıda özne sıfat-fiilli bir yapı gibi görünseler de derin yapıda cümlelerin nesnesi veya tümleci konumundadırlar.

Kızlar otur-an otağa geldi ((O), *Kızlar-ın* otur-**duğ-u** otağa geldi); *At yime-y-en acı otlar, bitince bitmese yig* (**At-ın** yeme-**diğ-i** acı otlar, biteceğine, bitmese daha iyi.), örneklerinde olduğu gibi *-(g)An* sıfat-fiil ekinin kullanıldığı bazı nesne sıfat-fiilli yapılarda, öznelerin yüzey yapıda yalın hâlde olduğu görülmektedir. Özne, yüzey yapıda ilgi eki almadığı için sıfat-fiil de iyelik eki almamaktadır. Sıfat-fiil, iyelik eki almayınca da *-(g)An*'lı yapıların ortaya çıkması doğal hâlde gelmiştir.

Yat-ur yirde Beg Begili tutuñ (Dede Korkut, 243/5) ~ *Yat-duğ-ı* yirde Beg Begili tutuñ (Dede Korkut, 244/8); *Yā kāfirler ben tapmazın siz tap-ğan* bātıl ma'büdlara siz dañı tapmazsız ben *tap-duğ-um* hağ Tañrı'ya ben dañı tapmazın siz *tap-ğan-a* siz dañı tapmazsız ben *tap-duğ-ım-a* (Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi, 650b/1-2) örneklerinde olduğu gibi aynı eser içerisinde hatta aynı cümle içerisinde, nesne sıfat-fiilli yapılarda kullanılan *-dUk* sıfat-fiil ekinin yanında özne sıfat-fiilli yapılarda kullanılan eklerin de tercih edilmesi bize sıfat-fiil eklerinin esnek bir kullanımı olduğunu da göstermiştir.

Kaynaklar

- Akkuş, Muzaffer (2018). *Kitâb-ı Gunya (İnceleme, Metin, İndeks, Tıpkıbasım)*. 2. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altınörs, Atakan (2012). “Dile Davranışçı Yaklaşımlara Chomsky’nin İtirazı Üzerine”. *Karadeniz Dergisi*, S 14, s. 65-90.
- Bayraktar, Nesrin (2018). *Türkçede Fiilimsiler*. 2. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Canpolat, Mustafa (2018). *Behcetü’l-Hadâik fî Mev’izati’l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağatay, Saadet (1947). “Eski Osmanlıca’da Fiil Müştakları, II. Partisipler”. *DTCF Dergisi*, C 5, S 5, s. 525-552.
- Çağırın, Önder (1992). *Ahmed-i Dâ’î, Tıbb-ı Nebevî (İmlâ-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin-İndeks ve Sözlük)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi I. Cilt. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Çobanoğlu, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Demirci, Kerim (2010). “Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz?”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/4 Fall, p. 291-304.
- Demirci, Ümit Özgür ve Şenol Korkmaz (2008). *Şeyyâd Hamza, Yûsuf u Zelîhâ*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Dilçin, Cem (2016). *Mes’ud bin Aḥmed, Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*. 2. bs., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Ergin, Muharrem (2018). *Dede Korkut Kitabı I-II (Giriş-Metin-İndeks-Gramer-Tıpkıbasım)*. Birleştirilmiş 2. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkman Akerson, Fatma ve Şeyda Ozil (2015). *Türkçede Niteleme: Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. 4. bs. (Gözden geçirilmiş), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Haegeman, Liliane (1995). *Introduction to Government and Binding Theory*. Oxford & Cambridge: Blackwell Publish.
- Karabulut, Ferhat (2009). “Köktürkçenin Sıfat Fiilli Yapı Tipolojisi”, *bilig*, S 48, s. 91-118.
- Karabulut, Ferhat (2011). *Türk Dilinde ve Dünya Dillerinde Edilgen Yapı Tipolojisi Dilbilimsel Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karabulut, Ferhat ve İsmail Ulutaş (2011). “Türk Dili Sıfat-Filli Yapı Tipolojisinin Japon, Kore ve Macar Tipolojileri ile Karşılaştırılması”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, Winter, p. 1312-1339.

- Karasoy, Yakup (2013). *Sirâcü'l-Kulûb: Gönüllerin Işığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2017). *Şeyhoğlu Sadre'd-dîn Mustafâ, Marzubân-Nâme Tercümesi (Destûr-ı Şâhî) (Giriş-İnceleme-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Sözlük ve Dizin-Tıpkıbası)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, Murat (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Müldür, Fatih (2016). "Noam Chomsky'de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı". *Kaygı*, S 27, s. 59-74.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1986). *Yunus Emre Divanı*. 3. bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011). 11. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Underhill, Robert (1972). "Turkish Participles", *Linguistic Inquiry*, V. III., ss. 87-99. Çev. Ferhat Karabulut (2005). "Türkçe Sıfat Fiiller". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 3, S 2.
- Uzun, Nadir Engin (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.
- Yastı, Mehmet (2010). *Esrârü'l-Ârifîn (İmla-Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Yavuz, Kemal (2000). *Âşık Paşa, Garib-nâme I/2-II/1-2 (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, Kemal (2007). *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-*. C I-II, Ankara: Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti Yayın No: 12.
- Yılmaz, Emine vd. (2013). *Kıyas-ı Enbiya (Metin, Sözlük-Dizin, Notlar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.